

„Pa tudi nevarno delo je lov. Kolikokrat se je vže kdo ponesrečil, saj veš,“ izpregovoril je zopet Dobrovič.

„Kaj ne bi vedel,“ pritrjeval mu je Bistran. „Ta se prehladi, ta obstreli — toda kaj bi ti našteval, ali nisva danes sama doživela dovolj strašnega dogodka?“

„Ali te zelo boli, Tonček?“ poprašal je po tem pomenku Bistranovega sina.

„Skelí, skelí,“ potožil je Tonček, kateri izvestno ne pozabi nikoli, kaj se pravi: od doma uhajati in hoditi za lovci. „Nesreča modri!“

„Sam angeljček váruh te je obvaroval večje nesreče, otrok, vmešala se je še mati Bistranja v pogovor. „Lepo ga zahvali nocej in se mu priporoči še za nadalje.“

In Tonček je res tako pobožno molil ta večer, kakor morda še nikoli ne.

Drugo jutro je odhajal Dobrovič.

„Še kaj pridi,“ dejal mu je Bistran ob slovesu ter stiskal roko, „toda lovit ne pojdeva več. Včerajšnji lov je bil moj „zadnji.“

„Menim, da tudi moj,“ rekel je Dobrovič zamišljeno ter otišel.

Kajtimar.

Kuhinjska sol.

Sol je človeku nebhodno potrebna. Brez nje bi ne mogli živeti. To se zna, da zaradi pomanjkanja soli bi ravno ne umrli, ker se sol malo ne povsod dobi v naravi. S sólijo začínjamo jedi. Živali hlastno ližejo sol, recimo: ovce, koze in govedo sploh. Velblodu je v puščavi sol pravi oblizek. Vendar je kuhinjska sol tudi kvarljiva nekaterim živalim in jih celó ugonobi. Sol je strup polžu in močeradu. Mnogo rastlin se posuši, če jih poliješ s slano vodo. Nasprotno pa nekatere rastline vzpevajo le v slani vodi, sladke vode jih uničijo.

S sólijo solimo tudi meso in zelenjavo; rabimo jo pa tudi za gnoj. Sol se uporablja za sodo, iz katere izdelujejo steklo in milo.

Sol kristalizuje v kockah, ki se dadó prav lahko klati v manjše kocke. Kristali so brez vse barve, prozorni in se blesté kakor steklo. Sol je največ gručava, in sicer krnasta ali vlaknata. Čista sol je bela; z raznimi primesami pa dobi tudi druge barve, recimo: sivo, umazano-rdečo redkokdaj modro ali zeleno. Sol je na drugi stopinji trdotne gredi in 25krat težja od vode. V vodi se razpusti v slano vodo. Vlago vleče zelo náse. Vognji poketá in se razprši, razbeljena se stopi in izhlapi, od hlapa porumení brezbarven ogenj. Sol je sestavljena iz natrija in klora. Kjer je čista, lomijo jo kakor kamenje. Često najdejo po več stotov težke kristale.

Sol pridelujejo ljudje vže iz najstarejših časov. Rimljani so jo dobivali iz morskih solin, italijanskih in galskih.

Morje, ki pokriva dve tretjini zemeljskega površja, povsod je slano, vendar ne povsod jednako. Oddaljeno od suhe zemlje in ob bregovih, kjer se ne izlivajo velike reke vá-nje, ima morje več soli v sebi, kakor pri izlivih sladkih vod.

Črno morje je malo slano. Za ladije je to zelo imenitno. Slana voda je težja in zato tudi ladije lažje plavajo po njej. Malo ne vsako kámenje ima po nekoliko

solí v sebi. Voda izpira sprhnéle skale in odnaša stopljeno sol donašajoč jo morju. Neizmernemu morju se nič ne pozna, da se množi sol v njem. V velikih jezerih, ki nimajo odtoka v morje, v katere se pa iztekajo reke donašajoče soli, nastane polagoma skorja, ker voda izhlapi in pusti na dnu sol. Take izgledé imamo v sibirskih stepah. Lep vzgled, kako nastajajo solni skladi, imamo pri kaspíškem jezeru, kjer prehaja na vzhodni strani v oddelek, ki se imenuje: „Kara Borgas.“

V to postransko jezero pelje sto metrov širok rov, ki je 1·6 *m* širok. Vetровi suše kaj hitro vodo v tem oddelku, zato mora rov dovajati vedno novo vodo, da je površje obeh jednako visoko. Na dnu se po tem takem vedno več soli nakupiči. Preračunili so, da je ostane na dnu jezera vsak dan po 60.000 stotov.

Sol se dobiva tudi kot kamenje. Na Gorenjem Avstrijskem do Štajerskega in Bavarskega se vleče oddelek takega gorovja. Najnovejši čas so pričeli kopati tudi v nižavo in so skoraj povsod naleteli na sol. Mnogo takih poskusov so napravili na Nemškem. Pogostoma se dobé tudi studenci, ki imajo v sebi po 1—5 odstotkov soli. Najlažje in najceneje se pridobiva morska sol, seveda samó tam, kjer je velika vročina in je morje močno slano, kakor na pr. sredozemsko morje.

Za morske soline se izbere ravno obrežje, kjer so tlá neprodorna in daleč od iztoka potokov in rek. Iz morja pelje 6—10 *m* širok rov, ki je pri morji z zatvornico zaprt, katero pa morska voda sama odpira in zapira. Voda gre po rovu v zbiralno strugo, ki ima ilnate stene in je dva metra globoka. V njej odceja morska voda pesek, školjke in drugo drobnjád. Od tod se izliva voda po 10—12 *cm* pod morsko gladino uglobljenih rovih v zgoščevalno strugo, to je v velike, nepravilne $1\frac{1}{3}$ —2 *m* globoke kále.

Pritočni valovi prinesó vodo po rovih naposled do zgoščevalne struge. Kadar morje upada, zapró se zatvornice in voda ostane v strugi. Solčna vročina in gorki vetrovi suše vodo. Ko je toliko izhlapi, da je 27 odstotkov soli v njej, zajemajo vodo in jo pretakajo v kristaljučo strugo. To delo zvršujejo ljudje z arhimedskimi vodnimi vijaki, s sesalkami ali zajémali in kôrci.

Te struge niso s prejšnjimi zvezane in so 30—60 *cm* višje. Dolge in široke so po 60—90 *m* in okoli 40 *cm* globoke. Vsako jutro zajamejo toliko slane vode iz zgoščevalne struge, da se gladína povikša za 15—18 *cm*, ker le toliko vode more izpuhteti na dan. Tù se sol izločuje v neštevilne kristale, ki iz početka plavajo, potem se pa pogrezujejo. V treh ali šestih mesecih je struga s sóljo napolnjena. Žetev se prične. Sol namreč izsekajo s sekirami in jo nakupičijo. Te kupe pokrijejo z ilovico ali opeko in pusté ležati jedno leto ali še več časa, dokler ne odteče v soli se nahajajoča ostalina grenke soli, kar se lahko zgodi pri najmanjši vlagi. Taka sol je vže dovolj čista a vender jo še na umeten način čistijo. V našem Primorji so največe soline pri Piranu.

Na notranjih rusovskih in sibirskih jezerih se dobiva sol poleti, kadar dežuje. Jezera so plitva. Možje gredó z visocimi škornjami v vodo, kopljejo na dnu sesédno sol in jo nakladajo z lopatami na čolne. Na bregu jo potem suše.

Tudi iz slanih vrecev ali slatin se dobiva sol. A to delo je mnogo dražje in težavnejše. Način je prejšnjemu podoben. Navadno se ukvarja samó država s pridobivanjem te soli.

Sol se tudi koplje kakor ruda. Posebno veliki solni rudniki se nahajajo pod mestom Wieliczka v Galiciji. Globoko pod zemljo delajo rudarji. Vhodi v te rudnike so po stopnicah ali na vrveh, s katerimi se spuščajo rudarji v globočino. Pod zemljo je vse iz soli narejeno, celó kapelica z oltarjem, kjer so poprej vsak dan maševali, a sedaj le še 3. julija vsakega leta.

Kako bogástvo je tû pod zemljo skrito, vidi se iz tega, da se izkoplje na leto po 1,700.000 stotov soli. Velike soline so tudi v Bochniji. Na Nemškem slovi Stassfurt, na Avstrijskem pa Hallstadt, Ischl, Ebensee, Hallein, Ausee in Hall v pridobivanji soli.

Lahko je delo, kjer se dobiva čista sol, a težavnejše ondû, kjer ima sol kako primes v sebi, recimo ilovico. Če je sol z drugimi stvarmi zmešana, izkopljejo se na pripravnih krajih globoke jame. V te jame napeljana voda razkrojuje sol, ilovice in drugih primés pa ne more. Ko je voda dovolj slana, izpoljejo to vodo in jo napeljejo v solovarnice, kjer se s sólijo napolnjena voda v velikanskih kotlih v hlap izpreminja a čista sol na dnu ostaja. Imenuje se ta sol: varjena sol. Da se pa več goriva prihrani, navajajo slano vodo, predno teče v kotel, na veliko skladalnico od vejevja, solovarsko klado imenovano, skozi katero se voda počasi cedí in kaplja. S tem ravnanjem se slanica izgublja, ker mnogo vode izpuhteva in se zgoščuje.

Soli se vsako leto mnogo porabi. Evropa sama je porabi na leto po 66 milijonov stotov; mej temi je 20 milijonov stotov morske soli. Največ morske soli pridobi Rusija, Avstrija le 480.000 stotov na leto. Mnogo soli donajajo Avstriji solniki. V Avstriji se dobiva na leto okolo 600,000 stotov kaméne soli, 1,600.000 varjene, 480.000 morske in 120.000 stotov obrtne soli v skupni vrednosti 25 milijonov goldinarjev. Ker je naprava soli državni monopol in so tudi vsi solni rudniki (solniki) in solovarnice državni, določuje država ceno soli, in sicer také visoko, da ima vsako leto 16 milijonov goldinarjev čistega dobička. Čez leto in dan porabi pri nas vsaka glava po 10·4 *kg* soli.

Vse to nas uči, da je sol neobhodno potrebna, da je prekorientna stvar in neprecenljive vrednosti. Sol je pa tudi nekako sveta rudnina. Sam Zveličar jo je pohvalil govoreč svojim učencem: „Vi ste sol zemlje!“ S temi besedami je povedal, da se morajo oznanjevalci njegovih naukov najprej sami po njih ravnati, ako hočejo še druge navduševati z njimi. Gorjé jim pa, ako postanejo mlačni, zakaj ako sol izgubi svojo moč, s čim se bode solila zemlja?

Sol nahajamo tudi v liturgiji starega in novega zakona. Izraelci so jo rabili pri vsaki jedilni daritvi; bila jim je znamenje vztrajne zveze z Bogom. Sol je neobhodno potrebna v človeški živež; ona naredí, da so jedila okusna in prijetna, obvaruje gnjilobe, zatorej je podoba krščanske vere, ki človeka preraja, varuje pogina in ga z modrostjo napolnjuje. Sol je tudi simbol nesmrtnosti. V krščanski liturgiji rabimo sol pri posvečevanju cerkvá, pri sv. krstu, primeša se blagoslovljeni vodi in prsti se snažijo s sólijo po maziljenji s svetim oljem. Pri sv. krstu govori duhovnik polagajoč krščencu sol v usta: Prejmi sol modrosti — vera in življenje po veri, to je prava modrost, ki človeka stori prijatelja Božjega ter ga varuje pogubljenja.

Dà, sol je znamenje modrosti tudi v vsakdanjem življenji. Človeku, ki ima malo modrosti, pravimo, da nima dosti soli.

Pri Slovanih pa sol pomenja tudi prijateljstvo in zvestobo. Kakor napravlja sol jedila okusna in prijetna, tako dela prijateljstvo življenje mikavno in veselo. Znano je, da Rusi svojemu caru s soljo in kruhom postrežejo, kadar pride v katero njih mesto. Tako so storili Bošnjaki, ko je naš rajni cesarjevič Rudolf potoval po njih deželi. Pravi Slovenec položi še dandanes gostu, kadar stopi v hišo, hleb kruha in soli na mizo. Nasprotno pa je znamenje razdrte prijaznosti, če kdo sol rastrese. Tudi pri starih Rimljanih je bilo znamenje nesreče, če je kdo pri mizi raztresel sol.

Ker je sol tako potrebna, prišla je celó v prigovor. „On še za sol nima,“ pomenja skrajno uboštvo.

V. S.

Rešitev in imena rešilcev rebusa v 9. „Vrtčevem“ listu.

Skrb in trpljenje nista prijatelja lepoti, solze pa so slabo mazilo.

Prav so ga rešili: Gg. Jak. Inglič, naduč. v Idriji; Mat. Rant, naduč. na Dobrovi; Jernej Črnko, učit. pri sv. Jurju v Slov. gor. (Štir.); Fr. Stauer, učit. pri sv. Katarini (Štir.); Matej Vurnik, org. v Mekinah; Henr. Robiňak, uradnik v Radgoni (Štir.); Fr. Šivilaskup v Horjulu; Drag. Koderman na Frankolovem (Štir.); Tonček Šlamberger, uč. v Ljutomeru (Štir.); J. Muki Pračer v Gor. Radgoni. — Ivana in Amalija Šket v Dramljah (Štir.); Antonija Breznik v Gor. Radgoni (Štir.); Katarina Maruško v Stavenšincih (Štir.); Marija Leben v Horjulu; Marija in Leopoldina Rant na Dobrovi; Josipina Koderman na Frankolovem (Štir.).

Popravek. V zadnjem „Vrtčevem“ številu v sestavku „Morilec“ stran 142 je v deseti vrsti od spodaj napačen tisk: *Kdaj pókoj se mi v duši naseli*; biti mora: „*Kdaj pókoj se mi v dušo spet naseli*.“ in spodaj v četrti vrsti rima: . . . „*po cesti beli*.“ Prosimo, da si blagovoli to vsak popraviti, kar smo v naglici pri korekturi prezrli.

„Uredništvo.“

Listnica. Gosp. Cvetko: Ostali dve pesenci „Mravlja“ in „Štirje letni časi“ se nam ne zdé dovršeni, zato je ju smo odložili. — Brežan: Druga Vaša basen ni za natis. — Nekaterim našim sodnikom: Od več strani nam dohajajo pesence s prošnjo, da bi je natisnili v „Vrtci“. A nekatere teh pesene so zložene v tako visokem duhu, da jih mladina razumeti ne more. Tudi izrazi niso dovolj znani ónim malim našim čitateljem, katerim je „Vrtec“ namenjen v prvi vrsti; recimo: mladec, žitje, soj, žil — žiti, žije itd.

Rebus.

(Priobčil F. Stegnar.)

(Rešitev in imena rešilcev v prihodnjem listu.)

„Vrtec“ izhaja 1. dne vsacega meseca in stoji za vse leto 2 glđ. 60 kr., za pol leta 1 glđ. 30 kr. Napis: Upravništvo „Vrtčevo“, mestni trg, šte. 23, v Ljubljani.

Izdajatelj, založnik in urednik **Ivan Tomšič**. — Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani.